

การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการทำเกษตรประณีต Lifestyle Following the Sufficiency Economy Philosophy with Delicate Farming (Kasetpranit)

วิลัยลักษณ์ รัตนเพียรธัมมะ¹

Wilailak Ratanapeantamma¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิดหลักการและวิธีปฏิบัติในการทำเกษตรประณีต เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการคัดเลือกพื้นที่แบบเจาะจง (Purposive Sampling) เฉพาะพื้นที่ที่ปราชญ์ชาวบ้านและผู้ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรประณีต กระบวนการในการศึกษาเน้นการศึกษาจากเอกสาร การสังเกต การสำรวจสภาพพื้นที่ การศึกษาดูงาน การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการและการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการทำเกษตรประณีตให้ยึดหลักการทำจากพื้นที่เล็กๆไปหาใหญ่ตามกำลังความสามารถของตนเองและครอบครัว ปลูกพืช 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง คือ ไม้ใช้สอย ไม้กินได้ ไม้เศรษฐกิจและได้ประโยชน์อย่างอื่น 4 คือสามารถช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ พืช ผัก ผล ไม้ส่วนที่เหลือนำไปแจกและจำหน่าย ลดการใช้ปุ๋ยและสารเคมี ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มุ่งสู่การพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอก ประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่เพื่อการพึ่งตนเอง โดยมีองค์ประกอบในด้านทุน สุขภาพ ความรู้ด้านการเกษตร ด้านการจัดการ การออมและการจัดบันทึก

คำสำคัญ : เกษตรประณีต, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

This research aimed to study the lifestyle following the Sufficiency Economy Philosophy with Delicate Farming (Kasetpranit). It was the qualitative research. The areas of research were selected using purposive sampling. Research was conducted only the areas where the local intellectuals and the elderly succeeded in doing Delicate Farming (Kasetpranit). The research methodology included a review of documents, observation, surveying, study visits, participation in activities, conducting workshops and in-depth interviews. The results were that the lifestyles of the

¹ อาจารย์ประจำคณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยกรีก โทร. 089-9222786 E-mail: toytatoo@hotmail.com

¹ Lecturer, Faculty of Business Administration, Krirk University

local intellectuals had followed the sufficiency economy philosophy. They started doing Delicate Farming (Kasetpranit) on a small plot of land and moved to a larger one depending on their and their family's capabilities. They grew three kinds of trees for four beneficial results: lumber, edible products, and commercial timber. The fourth advantage was that it could help to conserve soil and water. The surplus was distributed or sold. They also decreased the use of chemical fertilizers, and used the resources available in the area, conducted knowledge exchange, moved toward self-sufficiency, decreased the dependency on outside sources. They applied the New Agricultural Theory for self-sufficiency. The major elements included capital, health, knowledge of agriculture, management, money saving and note-taking.

Keywords : the Delicate Farming (Kasetpranit), Sufficiency Economy Philosophy

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเนื่องจากพัฒนาการด้านสาธารณสุขทำให้ค่าอายุเฉลี่ยของประชากรยืนยาวขึ้นทำให้สังคมไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญคือการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสัดส่วนประชากรในวัยเด็กและวัยทำงานลดลง จากนโยบายการวางแผนครอบครัวควบคู่กับการสาธารณสุขและการแพทย์ที่เจริญขึ้นทำให้ประชากรมีอายุเฉลี่ยยืนยาว จากข้อมูลของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ปี 2559 พบว่า จำนวนประชากรไทย ณ เดือนมกราคม พ.ศ.2559 มีจำนวน 65.3 ล้านคน และมีผู้สูงอายุ 10.8 ล้านคน (มิเตอร์ประเทศไทย. www.thailandometers.mahidol.ac.th) คิดเป็นร้อยละ 16.5 ของประชากรทั้งหมด ซึ่งถือว่าประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุตามเกณฑ์สหประชาชาติ คือมีประชากรผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด (ประชากรสูงอายุไทย : ปัจจุบันและอนาคต. https://www.m-society.go.th/article_attach/13225_17347.pdf.) จึงเป็นที่คาดการณ์ได้ว่าในปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยจะกลายเป็น “สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ (completed aged society)” ดังนั้นการเปลี่ยนแปลง

โครงสร้างของประชากรจึงเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจทั้งในระดับชาติและระดับสากลเนื่องจากมีผลกระทบอย่างกว้างขวาง ทั้งผลผลิตโดยรวมรายได้ของประเทศ ปัญหาเศรษฐกิจ การไม่มีรายได้ เงินออมไม่เพียงพอ ปัญหาการดำรงชีพ ภาระของสังคม การจัดสวัสดิการที่ไม่เพียงพอ ปัญหาด้านสุขภาพกาย สุขภาพใจ ล้วนแต่เป็นปัญหาที่ทุกภาคส่วนต้องมีการเตรียมพร้อมเพื่อรองรับจำนวนผู้สูงอายุที่จะเพิ่มขึ้น เพราะเมื่อบุคคลเมื่อก้าวสู่วัยสูงอายุซึ่งเป็นวัยท้ายของชีวิต เป็นช่วงที่ควรได้รับการช่วยเหลือประคับประคองจากสังคม ในสังคมไทยมีวัฒนธรรมในการดูแลพ่อแม่ ญาติ ผู้สูงอายุแต่ปัจจุบันจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนไปทำให้มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนไทยและส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยเหตุนี้สังคมไทยจึงได้มีการเตรียมการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเช่นการฝึกอาชีพสำหรับคนสูงอายุหรือคนหลังเกษียณ เพราะยังได้ใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่เพื่อการยังชีพ เพื่อสุขภาพทั้งทางกายทางใจ มีเพื่อน มีสังคม ได้อยู่กับครอบครัวแล้วยังทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าคุณค่า มีรายได้ พอเลี้ยงชีพ และไม่เป็นที่ภาระแก่ลูกหลานและสังคมมากเกินไป

ในสังคมเกษตรกรรมผู้สูงอายุจะทำงานโดยไม่มีการเกษียณอายุยังสามารถประกอบกิจกรรม

ทางเศรษฐกิจ จึงยังคงเอื้อประโยชน์ให้แก่ครอบครัว และชุมชน ส่วนในสังคมสมัยใหม่และในสังคมเมือง ผู้สูงอายุมีโอกาสในการรับบริการต่างๆ มากกว่าผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชนบท รัฐบาลจำเป็นที่จะต้องให้ความสำคัญแก่กลุ่มผู้สูงอายุซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนยากจนซึ่งมีปัญหาต่างๆ มากมาย เช่น ปัญหาในด้านมาตรฐานการครองชีพ ปัญหาสุขภาพ ปัญหารายได้ ปัญหาที่อยู่อาศัย และปัญหาสภาพแวดล้อม ดังนั้นการที่จะใช้ชีวิตหลังเกษียณอย่างมีความสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้นั้น จึงจำเป็นที่จะต้องจัด และลดปัญหาดังกล่าวให้หมดไปหรือมีให้น้อยที่สุด กรณีตัวอย่าง ธเนศ ขำเกิด อดีตหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา เกษียณราชการ ก่อนกำหนด 3 ปี ได้ซื้อที่ดินบริเวณอำเภอลำไทรน้อย เพียง 75 ตารางวา เพราะประหยัดงบประมาณและคำนึงถึงความพอเพียงของแรงที่จะดูแลพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับเงื่อนไขความพอประมาณและการมีเหตุผลตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ธเนศและภรรยามีความสุขและเพลิดเพลินที่ได้ใช้เวลาว่างหรือในวันหยุดปลูกต้นไม้ พรวนดิน รดน้ำ กำจัดวัชพืช เพียงไม่นานผลผลิตที่สร้างขึ้นปรากฏ ดอกผลให้ความภูมิใจ ครอบครัวมีความสุขมากกับการเก็บพืชผักที่ปลูกออกไปแจกเพื่อนบ้านในแต่ละวัน เก็บผักสดๆ มาปรุงอาหารทุกมื้อ ตามที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ดำรัสไว้ว่า “เกษตรทำไว้ไม่อดตาย” เพียงพื้นที่ 75 ตารางวาที่เหลือจากปลูกบ้านและ ศาลาไปแล้ว 1 หลัง ยังสามารถทำการเกษตรเลี้ยงชีวิตครอบครัว และสามารถแบ่งปันให้แก่เพื่อนบ้านได้อีก (<https://www.gotoknow.org/user/tanes009/profile> สืบค้นวันที่ 22 มิถุนายน 2558) ไพฑูล พันธาดุ อดีตข้าราชการทหารเกษียณอายุราชการวัย 64 เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างเกษตรกรที่พึ่งตนเองได้ ภายหลังจากผันตนเองมาประกอบอาชีพเกษตรกรรมหลังเกษียณอายุราชการจนถึงปัจจุบันโดยน้อมนำความคิดจากโครงการพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและนำ

ความรู้ความชำนาญที่ได้ศึกษามาจากหน่วยงานพัฒนาเคลื่อนที่ มาพัฒนาพื้นที่ 9 ไร่ 2 งาน จนประสบความสำเร็จ นอกจากนั้นสถาบันวิจัยประชากรและสังคม (2553) ได้ทำการศึกษาผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท กับ การมีงานทำพบว่าผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทส่วนใหญ่ยังคง “ต้องการ” ที่จะทำงานหรือมีงานทำ การได้ทำงานตอบโจทย์ในความ ต้องการทั้งในเบื้องต้นและเบื้องลึกของผู้สูงอายุในหลายเหตุผล ทั้งเพื่อให้มีรายได้ พึ่งตนเองได้ ไม่เป็นภาระแก่ลูกหลาน หรือ ยิ่งไปกว่านั้น คือสามารถช่วยเหลือทางการเงินแก่ลูกหลานได้ นอกจากนี้ ยังช่วยลดความเครียด ได้เข้าสังคมกับเพื่อนและคลายเหงา

นอกจากผู้สูงอายุแล้ว ยังมีกลุ่มที่เกษียณจากงานประจำหรือกลุ่มที่ต้องการหนีภาวะุ่นวายในสังคมเมือง หรือผู้ที่มีเวลาว่างหลังเลิกงาน หรือในวันหยุดที่มีสุขภาพแข็งแรง อยากมีความสุขในการดำเนินชีวิตกับครอบครัว ลูกหลานโดยมีรายได้มีงานทำพอเลี้ยงชีพ ไม่สร้างภาระให้กับครอบครัว ลูกหลานหรือสังคม การดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการทำเกษตรประณีตจะเป็นทางออกที่ดีที่เหมาะสมกับสถานการณ์และบริบทในสังคมไทยเพราะประเทศไทยมีสภาพที่เหมาะสมแก่การเพาะปลูก มีสังคมและวัฒนธรรมที่เอื้ออาทรช่วยเหลือแบ่งปัน อย่างไรก็ตามการที่จะเริ่มต้นในดำเนินชีวิตตามแนวทางดังกล่าวอาจเป็นเรื่องใหม่เรื่องยากหรือผู้ที่ได้ลองทำโดยขาดความเข้าใจที่แท้จริงเมื่อดำเนินการไปได้เพียงระยะแรกจะเกิดความท้อแท้ ความรู้สึกเหนื่อยยาก ลำบากจนนำไปสู่การล้มเลิกทำให้ต้องสูญเสียทรัพยากรหรือทุนอื่นๆ ที่ไม่ควร ซึ่งผู้ที่จะทำเกษตรประณีตให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่อย่างมีความสุขต้องมีความเข้าใจไม่เพียงแต่ความรู้พื้นฐานด้านการเกษตรแต่ควรเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างถูกต้องและควรมีการปรับตัว การเรียนรู้ การศึกษา การลงมือทดลองเพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ให้เหมาะสม

กับบริบท ทุนและปัจจัยของแต่ละคน

ด้วยเหตุนี้การศึกษาการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการทำเกษตรประณีตจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจ ผู้สูงอายุหรือผู้ที่มีเวลาว่างรวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดความมั่นคงในชีวิต มีความรู้ ความพร้อมที่เท่าทันกับสภาพการณ์ปัจจุบันและที่จะเกิดขึ้นในอนาคต มุ่งสู่การพึ่งตนเองด้วยความสมดุล มีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีคุณค่าและสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
2. เพื่อศึกษาแนวคิด หลักการและวิธีปฏิบัติในการทำเกษตรประณีต

นิยามศัพท์

เกษตรประณีต หมายถึง การทำเกษตรในพื้นที่เล็กตามกำลังความสามารถให้เกิดความคุ้มค่าและใช้ประโยชน์สูงสุดโดยออกแบบปลูกพืชให้หลากหลาย เพื่อการบริโภคเน้นการพึ่งตนเอง ลดรายจ่าย เหลือจากนั้นสามารถนำไปขายเพิ่มรายได้ และสามารถขยายสู่พื้นที่ใหม่

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิต และการปฏิบัติแก่ประชาชน โดยยึดหลัก “ทางสายกลาง” โดยมีองค์ประกอบ คือ 1. ความมีเหตุผล คือ ตัดสินใจกระทำการต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความพอเพียงต้องใช้เหตุผล และพิจารณาด้วยความรอบคอบ 2. ความพอเพียง คือ รู้จักพอประมาณ พออยู่ พอมี พอกิน พอใช้ ประหยัด และไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น 3.การมีภูมิคุ้มกันที่ดี คือ เตรียมใจให้พร้อมรับผลกระทบและความ

เปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต 4.การมีความรู้ คือ นำความรู้มาใช้ในการวางแผนและดำเนินชีวิต และ 5. การมีคุณธรรม คือ มีความซื่อสัตย์สุจริต สามัคคี และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพตามกระบวนการ RLDP Model (Research and Learning for Development to Public) โดยการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีในด้านการทำเกษตรผสมผสาน เกษตรทฤษฎีใหม่และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อมูลภาคสนามหลายวิธี ทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การศึกษาดูงานที่ศูนย์เรียนรู้พอคำต่องาษี จังหวัดบุรีรัมย์และศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสองสลึง จังหวัดระยอง การเข้าร่วมกิจกรรมการสัมมนา การเข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการที่ศูนย์กสิกรรมธรรมชาติสองสลึง จังหวัดระยอง และจากหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกปราชญ์ชาวบ้านที่ได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติด้านเกษตรกรรมและเศรษฐกิจพอเพียงจำนวน 6 ท่าน ได้แก่ 1.พอคำต่องาษี 2.พอผาย สร้อยสระกลาง 3.ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญ์พุทธ 4.พอจันทร์ที่ประทุมภา 5.ผู้ใหญ่สมศักดิ์ เครือวัลย์ และ 6.ลุงจำลอง ฉิมมา

ในการดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอนขั้นตอนที่ 1 ขั้นเตรียมการเพื่อให้ได้ข้อมูล ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการถอดบทเรียนในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการต่างๆ ขั้นตอนที่ 3 ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิด หลักการและวิธีปฏิบัติในการทำเกษตรประณีต ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการทำเกษตรประณีต ปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรประณีต ขั้นตอนที่ 4 พัฒนาร่างแนวทางการทำเกษตรประณีตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงฯ ขั้น

ตอนที่ 5 ตรวจสอบแนวทางการทำเกษตรประณีตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงฯ โดยตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ได้จริง โดยการตรวจสอบโดยวิธีอ้างอิงผู้ทรงคุณวุฒิ (Connoisseurship) ซึ่งในงานวิจัยนี้คือปราชญ์ชาวบ้านที่ได้รับรางวัลเกษตรเศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรกรรมธรรมชาติจำนวน 3 คน

ผลการวิจัย

จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การศึกษาดูงาน การเข้าร่วมกิจกรรมการสัมมนา การเข้ารับการอบรม จากผู้รู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และจากหน่วยงานต่างๆ การสัมภาษณ์เชิงลึกปราชญ์ชาวบ้าน ผู้วิจัยได้ทำการถอดบทเรียนการดำเนินชีวิตและการทำเกษตรจากปราชญ์ชาวบ้านและทำการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิเพื่อนำเสนอผลการศึกษามีประเด็นสำคัญได้ดังนี้

แนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตตามทางสายกลางมีจุดมุ่งหมายเพื่อการพึ่งตนเองเป็นหลัก เป็นการดำเนินชีวิตอย่างสมดุลและยั่งยืน มีความพอเพียง และมีความพร้อมที่จะจัดการต่อผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลง โดยคำนึงถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวตลอดจนการใช้ความรู้ ความรอบคอบและคุณธรรมประกอบ การวางแผน การตัดสินใจและการกระทำต่างๆ ปราชญ์ชาวบ้านได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพโดยประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ในการวางแผนการจัดหาแหล่งน้ำเพื่อให้เป็นหลักประกันในการผลิตอาหารเพื่อการยังชีพเบื้องต้น เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันในระดับครอบครัวจากผล การวิจัยพบว่าหลักการสำคัญในการทำเกษตร

ประณีตคือต้องมีจิตที่มุ่งมั่น ตั้งใจ ไม่ทอดทิ้ง มีความเพียรพยายาม พร้อมทั้งจะเรียนรู้อยู่เสมอ มีความประณีตเอาใจใส่ รักในงานที่ทำ รู้จักตัวเอง ประเมินตนเอง ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง เรียบง่าย ประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ไม่เป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม อดออม อดทน เน้นความสุข ให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเอง ปรับวิถีชีวิตให้กินอยู่อย่างพอเพียง พอดี พอประมาณ พอใจในสิ่งที่มี ลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น สร้างภูมิคุ้มกันให้ตัวเองและครอบครัว สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขทั้งทางกายและทางใจ(เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ. <https://sites.google.com/site/mindmoy12090/>) ซึ่งสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่งเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา โดยยึดหลักการที่ว่า “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” มุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้พอเพียงกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรกเมื่อเหลือพอจากการบริโภคพืชผลให้เพียงพอแล้ว จึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้าเป็นอันดับรองลงมา(เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ ของ นิรุติ ถึงนาคและชมพูนุช เมฆเมืองทอง (2550)

อย่างไรก็ตามผู้ทำเกษตรประณีตต้องรู้จักตนเอง ทำอะไรให้เหมาะสมตามกำลังของตนเอง รู้จักความพอดี พอประมาณ สร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ ดำรงตนอย่างสมถะ ไม่โลภมาก ไม่สร้างภาระหนี้สิน สร้างอาหารไว้กินเองในครอบครัวให้มีพอกิน เหลือกินแจก เหลือแจกขาย ใช้ของที่ผลิตได้ในครัวเรือนในชุมชน เป็นการลดค่าใช้จ่ายส่วนเกิน ใช้แรงงานภายในครอบครัว ไม่มีการจ้างแรงงานภายนอก ด้านความมีเหตุผล มีการใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างหลากหลาย ใช้องค์ความรู้ปลูกพืชหลายชนิดร่วมกันอย่างเรียบง่าย ผสมผสานทุกส่วนให้เกิดความเกื้อกูลกัน ทั้งไม้ยืนต้น ไม้ผล ไม้ใช้สอย พืชผัก พืชสมุนไพร ด้านการมีภูมิคุ้มกันที่

ดี สร้างความมั่นคงด้านอาหารด้วยการสะสม บำนาญชีวิตที่มีทั้งพืชผักสมุนไพร ไม้ผล ไม้ยืนต้น ผลิตปูยและสารกำจัดศัตรูพืชใช้เองทั้งหมด ไม่ใช้ สารเคมี ไม่มีภาระหนี้สิน มีเงินออม ปลูกพืช สมุนไพรนำมาใช้รักษาโรคในครอบครัวและเผยแพร่ต่อผู้อื่นในชุมชน นอกจากนั้นปราชญ์ชาวบ้าน ยังได้มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ตามศูนย์เรียนรู้ต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับเงื่อนไขตาม หลักแนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงด้านความรู้โดย ต้องเป็นผู้เรียนรู้ พัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาจน สามารถแก้ปัญหาตนเองและถ่ายทอดสู่ผู้อื่นได้รวมทั้งเงื่อนไขคุณธรรม นำหลักธรรมมาใช้กับตนเอง และครอบครัวด้วยการยึดหลักคุณธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต มีสติปัญญาและอดทน ครอบครัวไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุขทั้งปวง ครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างอบอุ่นมีความสุข (เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริ <http://www.haii.or.th/wiki84/index.php/%E0%B8%87>) สอดคล้องกับผลการวิจัยของรัชชัย เฟื่องพินิจ และ แสงอรุณ สุนทรีย์ (2552) ซึ่งได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมที่พบว่า ได้มีการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตและการทำเกษตรกรรมด้วยการประยุกต์เกษตรทฤษฎีใหม่ตามศักยภาพ ทุนทรัพยากรและบริบทพื้นที่โดยปรับพื้นที่ทำเกษตรกรรมให้มีแหล่งน้ำปลูกพืช เลี้ยงสัตว์และสิ่งปลูกสร้าง ใช้ประโยชน์จากพื้นที่อย่างคุ้มค่า เน้นความหลากหลายทางชีวภาพและไม่ใช้สารเคมีทุกชนิด พิจารณาด้วยสติปัญญาและมองตัวเองอย่างเข้าใจในทุนทรัพยากรและพลังศักยภาพของตัวเอง

พ่อคำเตื่อง ภาษีเห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึงการดำเนินชีวิตอย่างพอดีและคิดค้นหาวิธีการที่จะคืนความสมดุลให้กับโลกโดยเฉพาะเรื่องสิ่งแวดล้อมที่จะต้องรักษาไว้ให้ลูกหลาน พ่อคำเตื่อง ดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยทำเกษตรแบบดั้งเดิมคือ ทำทุกอย่างเพื่อให้พึ่งตนเองได้ก่อนและเร่งหาทางให้ธรรมชาติกลับมา

สมบูรณ์ พ่อคำเตื่องเชื่อว่าปัจจัยแห่งความสำเร็จที่ผลักดันให้นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้และประสบความสำเร็จคือการเข้าใจตนเอง รู้จักตนเอง รู้จักคนอื่น รู้จักโลก รู้จักโลกภายนอก โลกภายใน และธรรมชาติแท้จริงของพระพุทธเจ้า

ส่วนพ่อผาย สร้อยสระกลาง ได้ปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการหันมาคิดทบทวนตนเอง รู้จักความพอดี พอประมาณ สร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจด้วยการออมเงิน ออมสัตว์ ออมต้นไม้ หลีกเลี่ยงการใช้สารเคมี ปลูกทุกอย่างที่กินและกินทุกอย่างที่ปลูก ลดการใช้จ่าย เพิ่มการแบ่งปัน จนกลายเป็นคนมีอยู่มีกิน มีเพื่อน มีเงิน มีสุขภาพที่ดีทั้งทางกาย ทางใจ ทางสังคมและทางปัญญา นำความรู้ที่ได้ไปบอกต่อในชุมชน ทำให้คนในชุมชนได้รู้จักการอุดหนุนของตนเอง ค่อยเป็นค่อยไปจากเล็กไปหาใหญ่ มีขันติ วิริยะ สัจจะ ทำให้งานทุกอย่างสำเร็จ แนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพ่อผาย คือการทำเกษตรธรรมชาติ ที่เป็นการเกษตรแบบผสมผสานตามใจตัวเอง ไม่ทำเกษตรเชิงเดี่ยว พึ่งพาตนเอง ทำนาปลูกข้าว เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เลี้ยงปลา ปลูกพืชผักสมุนไพร ทำให้ลดรายจ่าย มีรายได้จนเจือครอบครัวมากขึ้น ส่วนครอบครัวสุทินันท์ ปราชญ์พทุทธ์น้อมนำแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิต การงานและการช่วยเหลือผู้อื่นโดยการหาวิธีที่จะให้คนอื่นสามารถพึ่งตนเองได้ ลดความเสี่ยง ลดรายจ่าย ลดหนี้สิน เพิ่มการออมในหลายรูปแบบ เช่น ออมความอุดมสมบูรณ์ของดิน ออมน้ำ ออมต้นไม้ใหญ่ เป็นการเพิ่มรายได้ เกิดบ้านาญชีวิตจากไม่ยืนต้นทั้งผัก ผลไม้และไม่ใช้สอยที่หลากหลายนับหมื่นนับแสนต้น มีสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่ดี เป็นการทำการเกษตรกรรมพึ่งตนเอง ทำให้ระบบนิเวศดีขึ้น

พ่อจันทร์ที ประทุมภาเป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้นำเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตจนประสบผลสำเร็จ สามารถพึ่งตนเองได้โดยยึดหลักความพอประมาณ ดำรงตนอย่างสมถะ ไม่โลภมาก

มีที่ดินผืนเดียว สร้างอาหารไว้กินเองในครอบครัว มีพอกิน เหลือกินแจก เหลือแจกขาย ใช้แรงงานภายในครอบครัว ไม่มีการจ้างแรงงานภายนอก สร้างความมั่นคงด้านอาหารด้วยการสะสมบำนาญชีวิตที่มีทั้งพืชผักสมุนไพร ไม้ผล ไม้ยืนต้น ผักปุยและสารกำจัดศัตรูพืชใช้เองทั้งหมด ไม่ใช้สารเคมี ไม่มีภาระหนี้สิน มีเงินออม ปลูกพืชสมุนไพรนำมาใช้รักษาโรคในครอบครัว และยังเป็นผู้เรียนรู้พัฒนาดนอยู่ตลอดเวลา รวมทั้งยึดหลักคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต มีสติปัญญาและอดทน ครอบครัวไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุข อยู่ร่วมกันอย่างอบอุ่นมีความสุข สำหรับผู้ใหญ่สมศักดิ์ เครือวัลย์ ผู้อำนวยการศูนย์กิจกรรมธรรมชาติสองสลึง จังหวัดระยอง ที่ผู้วิจัยได้เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการนั้นได้หันมาดำรงชีวิตแบบพอเพียงจากการเรียนรู้และลองถูกลองผิดจนสามารถเข้าใจแนวทางแบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างดี โดยยึดหลักง่ายๆ ว่า “จะทำอะไรก็ตาม ให้เหมาะสมตามกำลังของตนเอง” ทำเกษตรเพื่อกินเอง ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เหลือกินก็แจกให้คนอื่นหรือแลกเปลี่ยนกัน เหลือจากนั้นก็ขาย ทำให้ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ เมื่อประสบความสำเร็จได้เผยแพร่และถ่ายทอดความรู้ให้แก่ประชาชน ลุงจำลอง ฉิมมา เป็นผู้ประสบความสำเร็จผู้หนึ่งที่เคยเข้าร่วมการอบรมกับปราชญ์ชาวบ้านและนำมาศึกษา เข้าใจ เห็นผลเป็นรูปธรรมในการลดรายจ่าย จึงนำไปปฏิบัติโดยปลูกพืชผักหลายชนิด หลากหลาย ไม่ใช้สารเคมีเพื่อนำมาบริโภค เพราะกลัวไม่ขาย และกลิ่นฉุนคาวหอมขายได้ มีเงินเก็บผักขายได้ รายได้เพิ่ม ไม่มีหนี้สินจนประสบผลสำเร็จและจัดตั้งกองทุนทำโรงปุ๋ยอินทรีย์ใช้เองในชุมชนโดยการระดมทุน ถือหุ้นทำเองใช้เองลดการใช้สารเคมีในการผลิต นำผลิตผลในชุมชนมาขาย แลกเปลี่ยน แปรรูปจนเป็นที่ต้องการของภายนอก

แนวคิด หลักการและวิธีปฏิบัติในการทำเกษตรประณีต

จากการค้นคว้าเอกสารและการศึกษาดูงาน

ในพื้นที่พบว่าการทำเกษตรประณีตของปราชญ์ชาวบ้านเป็นการทำเกษตรแบบค่อยเป็นค่อยไปในพื้นที่ขนาดเล็กตามกำลัง ปลูกพืชผักไว้บริโภคในครัวเรือน โดยไม่ใช้สารเคมีใดๆ เมื่อเหลือกินนำมาแลกเปลี่ยน ซื้อขายเป็นการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ไม่พึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก สร้างรายรับรายวัน รายเดือน รายปีและมีบำนาญชีวิต อาจกล่าวได้ว่าเป็นการทำเกษตรที่นำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพพร้อมประยุกต์เกษตรทฤษฎีใหม่ในการทำเกษตรกรรมโดยมีเป้าหมายเพื่อการพึ่งตนเองและพึ่งพากันในชุมชน ปราชญ์ชาวบ้านด้านเกษตรกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ร่วมกันศึกษาวิจัยและนำเสนอแนวคิดเกษตรประณีตเพื่อเป็นทางรอดให้กับเกษตรกรที่ยากจน มีภาระหนี้สิน หรือมีที่ทำกินน้อยให้สามารถอยู่รอดเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้

ผลจากการสัมภาษณ์พ่อคำเตื่อง ภาชี ปราชญ์ชาวบ้านนักคิด นักพูด นักปฏิบัติแห่งยุคสมัย จากจังหวัดบุรีรัมย์ ได้กล่าวว่า ผู้ที่จะทำเกษตรประณีต ควรเริ่มจากเล็กๆ เพียง 1 งาน หรือ 1ไร่ ตามทุนที่มีอยู่ทั้งพื้นที่ แรงงาน ศักยภาพของตนเองและคนในครอบครัว ต้องวางแผนในการจัดการดิน จัดการน้ำ จัดการเวลา เกษตรประณีตไม่ใช่สิ่งที่ตายตัว มีความหลากหลาย ประยุกต์ได้หลายรูปแบบ แต่ทำทุกอย่างให้เป็นไปอย่างเกื้อกูลและสมดุล ใช้ที่ดินให้เต็มประสิทธิภาพ ปรับความคิดให้พึ่งพาตนเองและพึ่งพาธรรมชาติ ส่วนพ่อผายสร้อย สระกลาง ปราชญ์เกษตรของแผ่นดิน สาขาปราชญ์เกษตรเศรษฐกิจพอเพียง ประจำปี พ.ศ.2553 จากจังหวัดบุรีรัมย์ กล่าวว่าการทำเกษตรประณีตต้องเป็นไปตามขั้นตอน โดยขั้นตอนแรกต้องกำหนดเป้าหมายว่าจะทำการเกษตรในพื้นที่เท่าไร ปลูกพืชอะไรบ้าง ขั้นตอนที่สองเป็นการรวมพลังคนในครอบครัว คนในชุมชนมาช่วยกัน ขั้นตอนที่สามเป็นการตั้งมั่นที่จะทำให้ถึงเป้าหมายคือ ต้องรู้จักตนเอง รู้จักผู้อื่นและรู้จักสิ่งแวดล้อมและขั้นตอนที่สี่เป็นการตั้งเป้าหมาย ซึ่งต้องอาศัยการคิดการ

คำนวณ จากขนาดพื้นที่ ประเภทต้นไม้ ที่จะปลูก
สัตว์ที่จะเลี้ยง ระยะเวลาในการเก็บเกี่ยว /บริโภค
 ฯลฯโดยเริ่มจากพื้นที่เล็กๆก่อนเมื่อมั่นใจแล้วจึง
ขยายผล ไม่มีรูปแบบจำกัด สิ่งสำคัญคือ ต้องมี
แหล่งน้ำ มาใช้ในการทำเกษตร มีการวางแผนใน
การจัดการพื้นที่ มีแนวคิดในการทำเกษตร
แนวคิดในการใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจ
พอเพียง

จากการสัมภาษณ์ครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพยุหะธิ์ ปรารชญ์ชาวบ้านผู้ไม่ยอมหยุดเรียนรู้จากจังหวัดบุรีรัมย์ อีกท่านหนึ่งกล่าวว่าเกษตรประณีตเป็นกระบวนการ วิธีเรียน วิธีทำ คือจะต้องทำอะไรให้มันประณีตขึ้น ดูแลเอาใจใส่ หมั่นศึกษา หมั่นทดลองลงทำในรูปแบบเล็กๆเพื่อดูว่าจะสามารถเลี้ยงตัวเองได้หรือไม่ ครูบาสุทธินันท์ ให้ความสำคัญเรื่องการเรียนรู้ ยิ่งเรียนรู้อยิ่งทดลองก็จะยิ่งมีการพัฒนามากขึ้น ทั้งนี้ให้คำนึงถึงข้อสำคัญคือ การจัดวางระบบน้ำและอนุรักษ์น้ำให้เหมาะสม การฟื้นฟูและเสริมธาตุอาหารให้กับดินและการจัดวางและคัดเลือกพืชผักให้เหมาะสมกับพื้นที่ ทั้งนี้ผู้ใหญ่มศศักดิ์ เครือวัลย์ เจ้าของวลิ “1 ไร่ 1 ไร่ปริญญญา-3 ไร่ ไกล่เกษียณ-5 ไร่ปลดหนี้” ได้ออกแบบพื้นที่ 1 ไร่ปลูกทุกอย่างใช้ความรู้เรื่องป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง มาใช้ในพื้นที่ 1 ไร่ เพื่อสร้างพื้นฐานเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ลดรายจ่ายเรื่องค่าอาหารปลูกต้นไม้ ปลูกผักกินเองในบ้าน และแจกจ่ายให้เพื่อนบ้าน เน้นการปลูกต้นไม้ เจ้าของวลิ คิดอะไรไม่ออก ปลูกต้นไม้ไว้ก่อน การทำเกษตรประณีตจะเป็นรูปแบบใดให้ดูความเหมาะสมของพื้นที่ยึดหลักอยากกินอะไรให้ปลูกอย่างนั้นเป็นพื้นฐานความมั่นคงทางอาหาร จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าศึกษาในพื้นที่และสัมภาษณ์คุณสุลล สุขเกษม ประธานศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านสารภี จังหวัดสมุทรสงครามได้ให้ความเห็นว่าผู้ที่ทำเกษตรประณีตต้องตั้งอยู่บนฐานความคิดของการประหยัด ต้องใช้ทุกอย่างในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์โดยไม่มี การทิ้ง ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นการ

ใช้ชีวิตแบบว่องจร ตั้งแต่คน พี่ช และสัตว์ ทำ
กิจกรรมต่างๆหลายอย่าง แต่กิจกรรมต้องมีการ
เชื่อมโยงเกื้อกูลกัน มีการเพิ่มมูลค่าสินค้า
ผลิตภัณฑ์ ให้มีความสำคัญกับการเรียนรู้ การลง
มือทดลองและทำการ ศึกษาวิจัยอยู่ตลอดเวลา

การทำเกษตรประณีตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการศึกษาแนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิด หลักการและวิธีปฏิบัติในการทำเกษตรประณีตจากปราชญ์ชาวบ้าน ทั้ง 6 ท่าน ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลสรุปเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการทำเกษตรประณีตดังนี้

จากความล้มเหลวของการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เพื่อสนองความต้องการตลาดและง่ายต่อการจัดการเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นจากระบบคิดที่ว่า ทำมาก ได้มากนำไปสู่การผลิตที่มากเกินไปส่งผลต่อราคา การขาดทุน การสูญเสียที่ดินที่ทำกิน ปัญหาสภาพดินเสื่อม ปัญหามลพิษที่เกิดจากการทำเกษตรทั้งจากการใช้สารเคมีในการปราบศัตรูพืช การใช้ปุ๋ยเคมี การเป็นหนี้ ความยากจนโดยเฉพาะเกษตรกรในภาคอีสานรุนแรงขึ้น ปัญหาเหล่านี้แม้จะเกิดจากความคิดที่ผิดพลาดของเกษตรกรเองแต่บางส่วนเกิดจากแนวทางการส่งเสริมสนับสนุนขององค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่นกัน แนวคิดที่จะแก้ปัญหาก็เพื่อให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพอยู่รอดพึ่งตนเองได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดีจึงเกิดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหสำหรับคนที่มั่งคั่งทำกินน้อยที่จะพึ่งพาตนเอง การทำเกษตรประณีตจึงเป็นที่สนใจของเกษตรกรที่มีที่ดินน้อยหรือคนที่เริ่มสนใจในการทำเกษตร ผู้สูงอายุหรือคนที่กำลังเข้าสู่วัยเกษียณ คนว่างงานเพราะเป็นการทำจากเล็กๆก่อนเริ่มจากง่ายไปยาก ทำได้จริงและทำได้กับทุกคนที่มีความตั้งใจ สนใจอย่างจริงจังโดยอาจเริ่มจากความพยายามที่จะลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ประหยัดอดทน และเรียนรู้ เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นเศรษฐกิจพอ

เพียง มีการวางแผนทำการเกษตรในพื้นที่เล็กๆ ปลูกพืชที่เป็นอาหารประจำวัน พืชผักสวนครัวทุกชนิดที่กินได้ ปลูกผลไม้หมุนเวียนไปตามฤดูกาลอย่างต่อเนื่อง ปลูกพืชผักสวนครัว ผักปลอดสารพิษ ปลูกพืชทุกอย่างที่กินเพื่อลดรายจ่ายด้านอาหารในครอบครัวเหลือจากการบริโภคก็แบ่งปันให้เพื่อนบ้านและจำหน่าย ใช้ปุ๋ยคอกและทำปุ๋ยหมักเพื่อลดรายจ่ายและช่วย ปรับปรุงบำรุงดิน ทำก๊าซชีวภาพจากมูลสุกร หรือวัว เพื่อใช้เป็นพลังงานในครัวเรือน ทำสารสกัดชีวภาพจากเศษพืชผักผลไม้ และพืชสมุนไพรที่ใช้ในไร่ นา ทำจุลินทรีย์จากหมักกล้วย ไข่ เป็นปุ๋ยสำหรับใช้ในการเกษตรปลูกผลไม้ในสวนหลังบ้านและปลูกไม้ใช้สอย ไม้ยืนต้นเพื่อใช้ในอนาคต ปลูกพืชสมุนไพรช่วยรักษาโรคและดูแลสุขภาพ เลี้ยงปลาในร่องสวนในนาข้าวและสระน้ำ เพื่อเป็นอาหารและรายได้เสริม เลี้ยงไก่พื้นเมืองและไก่ไข่โดยใช้ข้าวเปลือกรำปลายข้าวจากการทำนา ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จากการปลูกพืชไร่ พืชผักจากการปลูกในสวนเพื่อเป็นอาหารและรายได้เสริม พื้นที่เหลือเพาะปลูกเห็ดฟางจากฟางข้าวและเศษวัสดุเหลือใช้ในไร่นา

หลักการในการทำเกษตรประณีตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หลักการในการทำเกษตรประณีตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย

1. ต้องมีจิตที่มุ่งมั่น ตั้งใจ ไม่ท้อถอย มีความเพียรพยายาม ใฝ่เรียนรู้อยู่เสมอ มีความประณีตเอาใจใส่ รักในงานที่ทำ รู้จักตัวเองประเมินตนเอง

2. การยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจในการดำเนินชีวิต ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่าย ประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเฟ้อไม่เป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม อดออม อดทน เน้นความสุข และการมีคุณภาพชีวิตที่ดีโดยให้ความสำคัญกับการพึ่งตนเอง ปรับวิถีชีวิตให้กินอยู่อย่างพอเพียง พอดี พอประมาณ พอใจในสิ่งที่มี ลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น เพิ่มรายได้ ไม่ฟุ้งพาดลาลด พึ่ง

ตนเองได้ สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขทั้งทางกายและทางใจ

3. การประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่ในการทำเกษตรประณีต โดยนำมาปรับให้เข้ากับบริบทและความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ซึ่งมีปัจจัยที่แตกต่างกันไปโดยอาจเน้นไปที่ความหลากหลายทางชีวภาพ มีการปลูกพืชผักอาหาร สมุนไพร ไม้ผล ไม้ใช้สอย ไม้บ้านนา ปลูกให้หลากหลาย

4. แนวคิดการพึ่งตนเอง พึ่งพากันเองและพึ่งพาธรรมชาติ ทำตามศักยภาพ ความสามารถที่มีอยู่ โดยเริ่มจากการปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก เพื่อสร้างอาหารให้ตนเอง ครอบครัว เมื่อเหลือกินแจกจ่าย แลกเปลี่ยนกับคนอื่น ๆ ทำให้ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นได้ ในการออกแบบพื้นที่ในการทำเกษตรต้องทำให้ คน สัตว์ พืช สามารถอยู่ร่วมกัน เกื้อกูลกัน พึ่งพากันเองตามระบบนิเวศธรรมชาติของพื้นที่และได้ประโยชน์มากที่สุด

5. ด้านการจัดการซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการเกษตรประณีตประกอบด้วยการวางแผนที่ดีสอดคล้องกับเป้าหมาย พื้นที่ กำลังความสามารถ ศักยภาพ ความพร้อม สภาพแวดล้อม โดยเน้นความพอเพียง ความสมดุลและเกื้อกูลกันของระบบนิเวศ เริ่มจากมีการจัดการความรู้ที่ดีในพื้นที่เล็กๆ แล้วสามารถอยู่ได้ ไม่ต้องลงทุนมากสามารถพัฒนาไปสู่ความรู้อื่นๆได้อีกมาก ในการทำเกษตรประณีตปัญหาไม่ได้อยู่ทรัพยากรธรรมชาติหรือปัจจัยอื่น ๆ มากนัก แต่ปัญหาอยู่ที่คนที่พร้อมที่จะเรียนรู้หรือลงมือทำด้วยความตั้งใจ ความรัก ความสนใจที่จะทำ ดังนั้นผู้สูงอายุสามารถบริหารจัดการในพื้นที่ได้ไม่ยากนักเพราะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ที่สั่งสมมายาวนาน

องค์ประกอบในการทำเกษตรประณีต

1. ทุนที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำเกษตรประณีต คือทุนทางสุขภาพ ทุนทางสังคม ทุนทางปัญญา ทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางสิ่งแวดล้อม มีที่ดินเป็นของตนเองหรือครอบครัว เพื่อเป็นพื้นที่สำหรับเพาะปลูก ขนาดเล็กตามกำลัง

ความสามารถ มีที่อยู่อาศัย มีแหล่งน้ำที่เพียงพอต่อการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ มีเงินทุนบางส่วนไว้ซื้อพืชพันธุ์ต่างๆ มีปัจจัยการผลิต มีสภาพแวดล้อม ลมฟ้าอากาศที่เอื้ออำนวย

2. มีสุขภาพแข็งแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีความตั้งใจ ความรัก ความสุข ความสนใจ มีใจรักที่จะทำ มีเป้าหมาย มีความรู้ทางการเกษตรพอสมควรที่จะนำมาทำให้ประสบผลสำเร็จ มีครอบครัวที่มีส่วนร่วมหรือญาติพี่น้องเป็นแรงงานเสริมหนุน

3. มีความรู้ด้านการเกษตรในด้านการจัดการพื้นที่ การออกแบบแบ่งพื้นที่ การจัดการดิน การบำรุงดิน การจัดการน้ำ แสงแดด การเพาะปลูก การทำปุ๋ยหมัก การเลี้ยงสัตว์ การไล่แมลง และมีการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆอย่างต่อเนื่อง

4. มีการออม การออมแบบเกษตรประณีต เป็นการออมทรัพยากรธรรมชาติคือ ออมน้ำเพราะน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการปลูกพืชต้องมีน้ำใช้ให้เพียงพอกับความต้องการตลอดช่วงการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ ออมดิน ดินเป็นปัจจัยหลักที่จะช่วยให้พืชเจริญเติบโตได้ดี การออมดินเป็นการออมความสมบูรณ์ของดินใช้ปุ๋ยคอกปุ๋ยพืชสดและปุ๋ยหมักชีวภาพ ปรับปรุงและบำรุงรักษาดินให้มีสมบูรณ์อยู่เสมอ ออมต้นไม้เพื่อเป็นอาหารและใช้สอย ให้ผลผลิตไว้บริโภค เป็นพืชที่เลี้ยงที่ให้ร่มเงา สร้างอินทรีย์วัตถุแก่ดิน ปลูกทั้งข้าว พืชกินรากกินหัว ผัก ไม้เลื้อย ไม้เศรษฐกิจไม้ผล ไม้สมุนไพร ไม้พุ่ม ไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ไม้ประดับไว้ไล่แมลง ออมสัตว์ เลี้ยงสัตว์ที่เป็นทั้งอาหาร และแรงงาน มูลของสัตว์นำมาใช้พื้ฟูบำรุงดินและสัตว์ที่เลี้ยงไว้สามารถนำไปจำหน่ายเพื่อเป็นแหล่งรายได้

5. การจดบันทึกและการจัดทำบัญชีครัวเรือน ควรมีการจดบันทึกทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ เพื่อใช้ในการเรียนรู้ และวางแผนพร้อมทั้งจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย บันทึกการลงทุน รายรับที่ได้จากผลผลิต รายจ่ายทั้งรายจ่ายในครัวเรือนและรายจ่ายในการทำการเกษตรประณีต

แรงงานที่ใช้ ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าพันธุ์พืช ค่าเครื่องจักร ปริมาณผลผลิต ฯลฯ จัดทำบัญชีครัวเรือนเพื่อให้ได้รู้ถึงสถานะของตน อุดรรัฐสร้างความมั่นคงให้ชีวิต

ขั้นตอนในการทำเกษตรประณีต

ขั้นตอนที่ 1 ค้นหาตัวเองและสมาชิกในครอบครัว ทำความเข้าใจกับตัวเองถึงเป้าหมายในการดำรงชีวิตในวัยสูงอายุดต้องการอะไร พิจารณาถึงความชอบ ความสนใจ ความตั้งใจในการที่จะทำหรือไม่แล้วจึงพิจารณาถึงศักยภาพของตนเอง ความรู้ในการทำเกษตร ความจำเป็นในการที่จะทำเกษตรประณีต รวมทั้งคำนึงถึงสุขภาพ ร่างกาย ความแข็งแรง ความอดทน ความขยัน ความสามัคคี ความร่วมมือร่วมใจ แล้วจึงกำหนดเป้าหมายวางแผน

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูล ทรัพยากรที่มีอยู่ พิจารณาพื้นที่ แหล่งน้ำ สภาพแวดล้อม ปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

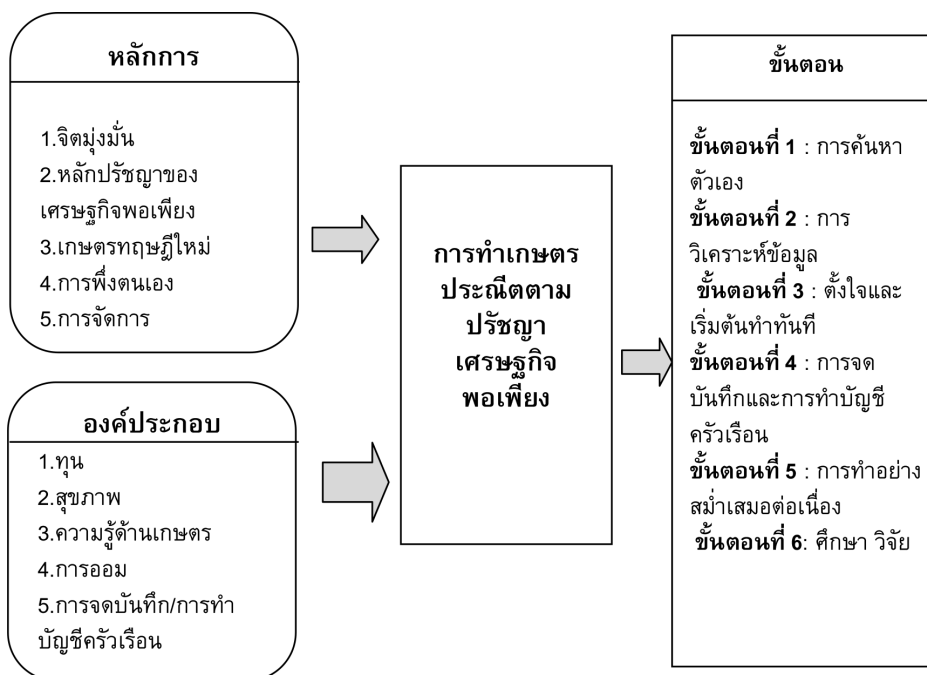
ขั้นตอนที่ 3 เริ่มต้นด้วยการปลูกพืชอาหารทุกอย่างที่กินได้ภายในครอบครัว เน้นการใช้แรงงานตนเองและภายในครัวเรือน แล้วจึงค่อยขยายปลูกพืชอื่นๆ เช่น สมุนไพร ไม้ผล ไม้ยืนต้น ไม้โตเร็วและไม่ใช้สอยเพื่อที่จะได้เก็บผลขายได้ในระยะยาว ควรปลูกพืชทุกชนิดควรปลูกแบบผสมผสาน ไม่ต้องเป็นแถวเหมือนพืชสวน พืชไร่ ปลูกลักษณะป่าธรรมชาติ พืชที่เป็นไม้สูง ไม้ระดับกลาง ไม้พุ่ม และพืชคลุมดินจะอยู่ปะปนกัน เพื่อให้มีการเกื้อกูลกันตามธรรมชาติ

ขั้นตอนที่ 4 จัดทำบัญชีครัวเรือน รายรับ รายจ่าย รายละเอียดของการปลูกต้นไม้ ดูช่วงเวลาปลูก การให้ผลผลิตและรายละเอียดอื่นๆ

ขั้นตอนที่ 5 ต้องทำอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องในการทำเกษตรประณีตใช้เวลาไม่มากเป็นนายตนเอง มีความเป็นอิสระ ทำตามกำลัง ความสามารถ ศักยภาพของตนเอง ทำด้วยความสุข

ขั้นตอนที่ 6 ศึกษา วิจัย ให้มีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ผู้สูงอายุสามารถหาความรู้เพิ่มเติมได้ทั้งจากการไปอบรมตามศูนย์เรียนรู้ต่างๆ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเครือข่าย เพื่อนบ้าน คนในชุมชน

หรือจากสื่อต่างๆ นอกจากนั้นการทำในพื้นที่ขนาดเล็กๆ ทำให้สามารถสังเกต ดูแล เอาใจใส่อย่างทั่วถึง หมั่นศึกษา ทดลองจะยิ่งพัฒนามากขึ้นได้ ประโยชน์มากกว่าการทำในพื้นที่ขนาดใหญ่

แผนภาพที่ 1 การทำเกษตรประณีตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

อภิปรายผล

การทำเกษตรประณีตนั้นปราชญ์ชาวบ้านได้ประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่โดยปรับให้เข้ากับบริบทและความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ เน้นที่ความหลากหลายทางชีวภาพ ปลูกพืชผักอาหารสมุนไพร ไม้ผล ไม้ใช้สอย ไม้บ้านาญ ปลูกพืชหลากหลาย ผลิตเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำให้มีอาหารและรายได้ตลอดทั้งปีสามารถพึ่งตนเองพึ่งพากันเอง และพึ่งพาธรรมชาติ สอดคล้องกับหลักการของเกษตรทฤษฎีใหม่ คือ การทำไร่นาสวนผสมและการเกษตรผสมผสาน มีการปลูกพืชผักสวนครัว การทำปุ๋ยหมักปุ๋ยคอกและใช้วัสดุเหลือใช้มาเป็นปัจจัยการผลิตปุ๋ย เพื่อลดค่าใช้จ่ายและบำรุงดิน เช่น การเพาะเห็ดฟางจากวัสดุเหลือใช้ในไร่นา

การปลูกไม้ผลสวนหลังบ้านและไม่ใช้สอยในครัวเรือน การปลูกพืชสมุนไพร ช่วยส่งเสริมสุขภาพอนามัย การเลี้ยงปลาในร่องสวน ในนาข้าวและแหล่งน้ำ เพื่อเป็นอาหารโปรตีนและรายได้เสริม การเลี้ยงไก่พื้นเมืองและไก่ไข่เพื่อเป็นอาหารในครัวเรือนโดยใช้เศษอาหาร รำ และปลายข้าวจากผลผลิตการทำนา ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จากการปลูกพืชไร่และการทำก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์ ที่เลี้ยงไว้ รวมทั้งการประกอบอาชีพเสริม เช่น การจักสาน ถักทอ แร่รูปอาหาร เป็นต้น โดยการทำเกษตรทฤษฎีใหม่นั้น กิจกรรมทุกอย่างจะพึ่งกันและกัน เช่น การเลี้ยงปลาในนาข้าว ผลผลิตจากข้าวเป็นอาหารปลา ในขณะที่ปลาจะกินแมลงศัตรูข้าวและมูลปลาเป็นปุ๋ยต้นข้าว การปลูกผักกับการเลี้ยงไก่ ไก่กินเศษพืชผัก มูลไก่เป็นปุ๋ยสำหรับผัก การใช้

ทรัพยากรในไร่นา มูลสัตว์ทำเป็นปุ๋ยคอก เศษหญ้า ใบไม้ทำปุ๋ยหมัก เศษพืชผักเป็นอาหารปลา ฟางข้าว ใช้เพาะเห็ด

นอกจากเกษตรกร ผู้สนใจแล้วผู้สูงอายุก็สามารถทำเกษตรประณีตโดยเริ่มจากพื้นที่เล็กๆ ใช้แรงงานต่อวัน 1-2 ชั่วโมง ลงทุนน้อยแต่ได้ผลคุ้มค่า เป็นการออกกำลังกายทำให้ร่างกายมีสุขภาพดี ได้รับโภชนาการที่ปลอดภัย จิตใจเบิกบานแจ่มใสสามารถพึ่งตนเองได้ ไม่เป็นภาระแก่ลูกหลานซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุที่มีความต้องการด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคมด้านเศรษฐกิจ การได้รับการตอบสนองทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความรู้สึถึงการมีคุณค่าสามารถช่วยเหลือครอบครัวหรือสมาชิกในครอบครัวได้เพราะการทำเกษตรประณีตทำให้ได้อยู่กับบ้านมืงานทำ ช่วยลดรายจ่ายในด้านพืชผักที่เป็นอาหารผ่อนคลายเป็นได้เพื่อน ได้ผลผลิตหรือมีรายได้เพิ่มสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุชาติ เกตยา (2542) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนในเขตอำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ผลการศึกษาพบว่าสิ่งที่มีความสอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจของชุมชน คือการทำเกษตรผสมผสาน การมีความขยัน ประหยัด การมีที่ทำกิน มีน้ำเพื่อการเกษตรและยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม (2553) ที่ทำการศึกษาผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทกับการมีงานทำ พบว่าผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบทส่วนใหญ่ ยังคง “ต้องการ” ที่จะทำงานหรือมีงานทำเพื่อให้มีรายได้ พึ่งตนเองได้ ไม่เป็นภาระแก่ลูกหลานหรือสามารถช่วยเหลือทางการเงินแก่ลูกหลานได้ นอกจากนี้ ยังเพื่อลดความเครียด ได้เข้าสังคมกับเพื่อนและคลายเหงา ได้พบปะพูดคุยกับเพื่อนในวัยเดียวกันให้จิตใจแจ่มใส

จากผลสำเร็จในการทำเกษตรประณีตของปราชญ์ชาวบ้านซึ่งถือเป็นการทำเกษตรแนวใหม่ที่ส่งเสริมให้เกษตรกรใช้พื้นที่ที่จำกัดอย่างคุ้มค่าสามารถพึ่งตนเอง เริ่มทำจากเล็กไปหาใหญ่ นำองค์

ความรู้ต่างๆมาจัดการพืช สัตว์ ดิน น้ำ เพื่อให้มีกิน มีใช้และสามารถลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ลดหนี้สิน พึ่งตนเองและพึ่งพาตนเอง ทำให้มีการขยายผลออกไปในพื้นที่ต่างๆ และมีการถ่ายทอดให้เกษตรกรและผู้สนใจตามศูนย์เรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้านหลายแห่ง มีเกษตรกรและผู้สูงอายุ คนหลังเกษียณ และผู้ที่สนใจเข้าร่วมอบรม ศึกษาน แลกเปลี่ยนและออกไปทำการเกษตรประณีตมากขึ้นสอดคล้องกับผลการวิจัยของนิรุต ถึงนาค และ ชมพูนุช เมฆเมืองทอง (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาเกษตรกรที่ดำเนินชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดมหาสารคาม ที่พบว่า การสร้างตัวอย่างของความสำเร็เป็นหัวใจสำคัญของการขยายแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตของเกษตรกรได้อย่างสำเร็ เพราะสังคมเกษตรกรยังต้องการความเชื่อมั่นและหากมีตัวอย่างในชุมชนของตน มีเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ส่งเสริมให้เกิดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็งแล้วจะเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มั่นใจและผลักดันให้เกิดแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงที่ประสบผลสำเร็จของเกษตรกรต่อไป แม้ปัจจุบันหลายแห่งของประเทศประสบปัญหาภัยแล้งแต่ผู้ที่ทำเกษตรประณีตยังสามารถทำเกษตรเป็นอาชีพอยู่ได้เพราะเกษตรประณีตให้ความสำคัญกับแหล่งน้ำ ระบบนิเวศ และการเกื้อกูลกันของระบบธรรมชาติ ความหลากหลายของพืชและสัตว์ทำให้อยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

เกษตรประณีตจึงเป็นกระบวนการ วิธีเรียนรู้วิธีการทำเกษตรในพื้นที่เล็กๆตามความสามารถ และศักยภาพของผู้ที่ยังมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงสามารถพึ่งตนเองได้ โดยต้องยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและนาทฤษฎีใหม่มาประยุกต์ใช้ทั้งในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพทำอยู่ทำกินสามารถพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันได้โดยปรับ

ให้เหมาะสมกับบริบทและสภาพแวดล้อมของพื้นที่ เน้นความหลากหลายชีวภาพทำหลายอย่างในพื้นที่ ไม่ใช้สารเคมี ผลผสมผสานความรู้ในการทำเกษตรกรรม อย่างเกื้อกูลกันให้เกิดความสมดุลของระบบนิเวศ มีความรู้พื้นฐานด้านการทำเกษตรและสนใจเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง ทำตามกำลังจากน้อยไปสู่มากหรือ จากเล็กไปใหญ่ ขยายตามกำลังของตนเอง ไม่เอา เงินเป็นตัวตั้ง เน้นความสุข เพื่อให้สามารถพึ่ง ตนเองได้ ไม่เป็นภาระแก่ลูกหลาน สังคมและยัง ช่วยให้มีสุขภาพแข็งแรงได้ออกกำลังกาย อยู่กับ ครอบครัวในสภาพแวดล้อมที่ดี มีพืชผักผลไม้ปลอด สารพิษไว้บริโภค มีเพื่อน มีเครือข่าย มีความภูมิใจ นอกจากนั้นยังช่วยลดค่าใช้จ่าย มีรายได้เพิ่ม มี หลักประกันชีวิตที่มั่นคงและยั่งยืน

อย่างไรก็ตามในการทำเกษตรประณีตต้อง มีทุนทั้งทุนทางสังคม ทุนทรัพย์ ทุนทางปัญญา และ ทุนทางสิ่งแวดล้อม มีการบริหารจัดการในการใช้ พื้นที่ให้เป็นประโยชน์และคุ้มค่ามากที่สุด ปลูกพืช ทุกอย่างที่กินสนองความต้องการด้านอาหารแก่ ตนเองและครอบครัวเมื่อเหลือสามารถแจกจ่ายแลก เปลี่ยน ซื้อขายลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในครัวเรือน สร้างเครือข่าย สร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน ใช้ ทรัพยากรที่ผลิตได้ ไม่สร้างมลพิษ ลดปัจจัยเสี่ยง ด้านสุขภาพ ลดการพึ่งพิงจากภายนอกให้น้อยที่สุด โดยควรจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อให้รู้ทั้งรายรับที่ ได้จากผลผลิตและรายจ่ายทั้งรายจ่ายในครัวเรือน และรายจ่ายในการทำเกษตรประณีตเพื่อให้ได้ รู้ถึงสถานะและสร้างความมั่นคงให้ชีวิต ดังนั้นจาก ผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวง พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ควรมีนโยบายสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินงานของปราชญ์ ชาวบ้านให้มากขึ้น ทั้งในด้านการอบรม การจัดตั้ง ศูนย์เรียนรู้หรือเครือข่ายด้านการเกษตรประณีตใน วงกว้างทุกจังหวัด

2. สถาบันการศึกษาในท้องถิ่นหรือสถาบัน การศึกษาที่มีสาขาวิชาด้านการเกษตรควรมีการ

พัฒนาหลักสูตรโดยทำการศึกษารูปแบบการทำ เกษตรประณีต การถอดบทเรียนเพื่อให้มีการนำไป พัฒนาต่อยอด เรียนรู้อย่างต่อเนื่องโดยอาจจัดทำ เป็นหลักสูตรหรือการอบรมเชิงปฏิบัติการระยะสั้น ให้ผู้สนใจเข้าอบรมเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองและ พึ่งพากันเองในชุมชน

3. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรมีนโยบายประสานงานร่วมกับหน่วยงานภาครัฐด้วยกัน หรือภาคเอกชนที่มีที่ดินที่ถูกทิ้งให้รกร้างว่าง เปล่าโดยบริหารจัดการที่ดินทิ้งให้เป็นพื้นที่ทดลอง ให้เช่าระยะยาวเพื่อให้เกษตรกรที่ไม่มีที่ทำกินได้ ทำการเกษตรประณีตเป็นการเพิ่มมูลค่าพื้นที่ มากกว่าทิ้งร้างโดยเปล่าประโยชน์

4. ควรมีการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ให้ ข้อมูลในการทำเกษตรประณีตในสื่อต่าง ๆ อย่างต่อ เนื่องเพราะการทำเกษตรประณีตทุกคนสามารถ ทำได้และใช้พื้นที่ไม่มากนักตั้งแต่ 1 ตารางเมตรขึ้นไป เพื่อเป็นการลดรายจ่ายในครัวเรือนโดยการปลูก พืชสวนครัว พืชผักพื้นเมืองเป็นต้น

5. หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน บริษัท หรือสถานประกอบการใด ๆ ควรจัดให้มีโครงการฝึกอบรมประจำปีในการเพิ่มประสิทธิภาพพัฒนา บุคลากรในการนำไปสู่การลดรายจ่ายเพื่อการพึ่ง ตนเองเพราะเกษตรประณีตเป็นการปลูกพืชทุก อย่างที่กิน โดยอาจเป็นการจัดอบรม เชิญวิทยากร ปราชญ์ชาวบ้านหรือการไปศึกษาดูงานในพื้นที่จริง เพื่อเป็นการกระตุ้นและส่งเสริมให้เกิดความ ตระหนักในด้านความพอเพียง

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยองค์ประกอบ หลายด้านและความช่วยเหลือจากหลายฝ่ายทั้งใน ด้านความรู้ กำลังกาย กำลังใจ และงบประมาณ ขอ ขอบพระคุณมหาวิทยาลัยที่ได้สนับสนุนและส่งเสริมให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสทำการวิจัยในครั้งนี้ และ งานวิจัยชิ้นนี้จะไม่สามารถสำเร็จลงได้ หากไม่

ได้รับการสนับสนุนและอนุเคราะห์ข้อมูล เอกสาร
ต่าง ๆ และความร่วมมือจากปราชญ์ชาวบ้านทุก
ท่านผู้มีน้ำใจอันงดงามทุกครั้งทีลงพื้นที่ การให้
สัมภาษณ์ทุกเวลา ทั้งที่บ้าน ที่สวน ที่อบรมสัมมนา

โดยไม่จำกัดเวลา สถานที่ ผู้วิจัยสามารถรับรู้ได้ถึง
ความรัก ความอบอุ่น ความมีน้ำใจ ความเป็นกันเอง
ความช่วยเหลือและความมีไมตรีของทุกท่าน

เอกสารอ้างอิง

- การแปลงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่กิจกรรมการปฏิบัติ. (2558). http://www.rta.mi.th/21610u/Data/Data_pro/Popeaing/1.htm. สืบค้นวันที่ 17 มิถุนายน.
- ฉลอง พันธจันทร์. (2556). กระบวนการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทของ
ปราชญ์ชาวบ้าน. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธเนศ ขำเกิด. (2558). <https://www.gotoknow.org/user/tanes009/profile>. สืบค้นวันที่ 22 มิถุนายน 2558.
- ธวัชชัย เฟื่องพินิจและแสงอรุณ สุนทรีย์. (2552). รูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงของปราชญ์ชาวบ้านด้าน
เกษตรกรรม. กรุงเทพฯ. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- นิรุต ถึงนาค และ ชมพูนุช เมฆเมืองทอง. (2550) การวิจัยและพัฒนากรณีศึกษาเกษตรกรที่ดำเนินชีวิต
ตามปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดมหาสารคาม. (2559). วารสาร
พัฒนบริหารศาสตร์. 47:1. ประชากรสูงอายุไทย : ปัจจุบันและอนาคต. https://www.m-society.go.th/article_attach/13225/17347.pdf. สืบค้นวันที่ 8 มีนาคม 2559.
- มิเตอร์ประเทศไทย. (2559). www.thailandometers.mahidol.ac.th สืบค้นวันที่ 18 มกราคม 2559.
- เศรษฐกิจพอเพียงกับทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ. (2558). <https://sites.google.com/site/mind-moy12090/> สืบค้นวันที่ 8 สิงหาคม 2558.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม. (2553). ผู้สูงอายุในพื้นที่ชนบท” กับ “การมีงานทำ. ประชากรและการ
พัฒนา. 30:6.
- สุชาติ เกตยา. (2542). การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณี ชุมชนในเขตอำเภอ
โพทะเล จังหวัดพิจิตร. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- <http://www.haii.or.th/wiki/84/index.php/%E0%B8%8>. สืบค้นวันที่ 8 สิงหาคม 2558.
- http://rungpet-1234.blogspot.com/2012/10/blog-post_6153.html. สืบค้นวันที่ 9 มิถุนายน 2558.